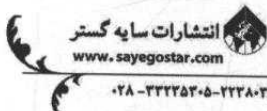

از شعر تا واگویه در آثار بهرام بیضایی

فرشید قلی پور

www.ketab.ir

سرشناسه	: قلی‌پور، فرشید، 1361 -
عنوان و نام پدیدآور	: از شعر تا واگویه در آثار بهرام بیضایی/فرشید قلی‌پور.
مشخصات نشر	: قزوین: سایه گستر، 1397.
مشخصات ظاهری	: 95ص.
شابک	: 978-600-374-534-6
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: بیضایی، بهرام، 1317 - -- نقد و تفسیر
موضوع	: Bayzai, Bahram -- Criticism and interpretation
موضوع	: نمایشنامه فارسی -- قرن 14 -- تاریخ و نقد
موضوع	: Persian drama -- 20th century -- History and Criticism
رده بندی کنگره	: 8ق9ب / 1397 3/1998PN
رده بندی دیویی	: 430233092/791
شماره کتابشناسی ملی	: 5231051

آدرس: قزوین، چهارراه نادری، جنب داروخانه قانون، پلاک ۲۱۰، طبقه ۲ ☎ ۰۲۸-۲۲۲۲۵۲۰۵-۲۲۲۸۰۲۲

از شعر تا واگویه در آثار بهرام بیضایی

- نویسنده: فرشید قلی‌پور
- ناشر: سایه گستر
- نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۸
- شمارگان: ۵۰۰ نسخه
- قیمت: ۲۳,۰۰۰
- لیتوگرافی و چاپ: عمران
- شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۷۴-۵۳۴-۶

فهرست

۷	پیشگفتار
۱۱	کارنامه‌ی بن‌دار بیدخش
۱۷	خاطرات هنرپیشه‌ی نقش دوم
۲۱	اشغال
۲۵	سیاوش خوانی
۳۱	پهلوان اکبر می‌میرد
۳۵	مجلس قربانی سنمار
۴۳	ندبه
۴۷	دبیاچه‌ی نوین شاهنامه
۵۱	عروسک‌ها
۵۸	تاراج‌نامه یا ذیل جهانگشا
۶۹	سهراب‌کشی

پیشگفتار

گفتار و کلام در آثار بهرام بیضایی اهمیت فراوانی دارد. سخن گفتن شخصیت‌های گوناگون در همه‌ی اثرهای سینمایی و تئاتری بهرام بیضایی بخش عمده‌ای از تکاپویی و درام درونی آن اثر را شامل می‌شود. این موضوع را می‌توان در فیلم‌هایی که ساخته دید، یا تئاترهایی که به روی صحنه برده، یا فیلمنامه‌ها و نمایشنامه‌هایی که نوشته و به چاپ رسیده است. در یکایک این‌ها با انبوه جمله‌ها و گفتارهایی روبه‌رو می‌شویم که هر کدام در نوع خود بدیع و قابل توجه‌اند.

از بهرام بیضایی کتاب‌های بسیاری در دسترس قرار دارد که شامل فیلمنامه‌ها و نمایشنامه‌ها و آثار پژوهشی وی است که چند باره و چند باره به چاپ رسیده‌اند؛ این‌ها در کنار فیلم‌های کوتاه و بلندی که ساخته و تئاترهایی که به روی صحنه برده، سرشار از واژه‌ها و عبارات و جمله‌هایی ناب است که مخاطب را به وجد می‌آورد. اساسن دیالوگ نویسی بهرام بیضایی ویژه‌ی خودش می‌باشد و شبیه هیچ کسی نیست مگر خودش. دیالوگ نویسی‌های بهرام بیضایی را فقط باید با خودش سنجید و مقایسه کرد.

بهرام بیضایی در نوشتن وسواس خاصی دارد و هر جمله‌ای که می‌نویسد را با دقت فراوان واژه چینی می‌کند تا مفهوم نهفته در آن جمله دربر گیرنده‌ی معنایی غایی و اصلی مد نظرش باشد. این موضوع نه این که ویژه‌ی یکی دو اثر خاص باشد؛ که شامل همه‌ی آثارش هست. چه فیلمنامه‌ها و نمایشنامه‌هایی که رویدادشان در برهه‌های زمانی تاریخی می‌گذرد و چه آنهایی که مربوط به دوران معاصر است. چه فیلمنامه‌ها و نمایشنامه‌هایی ساختار آنها بر مبنای جمله‌های کوتاه است که با ریتمی تند میان شخصیت‌ها گفته می‌شود. همان‌ها که به صورت تک جمله‌ای شکل یافته‌اند؛ مانند چهار صندوق و در حضور باد و جنگنامه‌ی غلامان؛ و چه آن دسته از آثاری که از مونولوگ‌های فراوان بهره می‌برند؛ همچون آرش و اژی‌دهاک و افرا یا روز می‌گذرد. چه فیلمنامه‌ها و نمایشنامه‌هایی که با زبانی ساده نگارش یافته‌اند؛ مانند فیلم در فیلم و آوازهای ننه آرسو و دنیای مطبوعاتی آقای اسراری و لبه‌ی پرنگاه و وقتی همه خوابیم. چه آن آثاری که زبانشان قدری پیچیده و دشوار است؛ نظیر دیباچه‌ی نوین شاهنامه و پرده‌ی نپی و چریکه‌ی تارا و مرگ یزدگرد.

اما نکته‌ی حایز اهمیت و ویژه‌ای که در تمام آثار بهرام بیضایی به چشم می‌آید و برجسته است، ترکیب سخن و چگونگی پرداخت او در مقام نویسنده به سخن و گفتار و کلام شخصیت‌هاست. منظور نگارنده از طرح این موضوع دقت دوباره و چند باره است بر بافت کلی دیالوگ‌هایی که توسط بهرام بیضایی نوشته شده‌اند. چینش واژه‌ها در هر جمله و هر دیالوگ هر اثر بهرام بیضایی ترکیبی جالب و در نوع خود شگفت‌انگیز دارد. در یک تعریف کلی می‌توان گفت دیالوگ‌های بهرام بیضایی چه آنانی که به زبانی کهن نوشته شده‌اند و چه آنانی که به زبانی ادبی نوشته شده‌اند و چه آنانی که به زبان محاوره نوشته شده‌اند؛ همگی به شعر پهلوی می‌زنند.

حال این نزدیکی به شعر هم از سه جنبه قابل بررسی است؛

یک دسته دیالوگ‌هایی هستند که به اقتضای نوع متن و فضای شکل‌گیری رویداد و نیز اتمسفری که درام در آن نقش می‌بندد، خود به خود شعر هستند و به صورت بالقوه توسط بیضایی سروده شده‌اند؛ همچون آثاری مانند جانا و بلادور و طرب‌نامه و سهراب‌کشی و دیباچه‌ی نوین شاهنامه و قالی سخن‌گو و شب هزار و یکم و سیاوش‌خوانی و...

دسته‌ی دیگر آثاری هستند که نوع دیالوگ نویسی در آن چیزی به مثابه شعر است و در هر جمله‌ای که نوشته شده، بار معنایی ژرفی درون آن نهفته است؛ مانند آثاری همچون روز واقعه و پهلوان اکبر می‌میرد و فتح-نامه‌ی کلات و قصه‌های میر کفن پوش و عیارنامه و عیار تنها و مجلس قربانی سنمار و...

دسته‌ی سوم شامل آن فیلمنامه‌ها و نمایشنامه‌هایی می‌شود که جمله‌هایی دارند که در قالب شکل شعری نوین - که به نام هایکو شهرت دارد - می‌گنجند؛ به عنوان نمونه می‌توان به این آثار اشاره کرد؛ مسافران و قصه‌ی ماه پنهان و ندبه و خاطرات هنرپیشه‌ی نقش دوم و سلطان مار و گفتگو با باد و غروب در دیاری غریب و...

و اما آنچه موجب شکل‌گیری کتاب حاضر گردید؛ پرداختن به زبانی شعری بهرام بیضایی در سخن و دیالوگ نویسی او به صورت موزون و شعروار و نیز بهره از ترکیب‌های ادبی متنوع در گفتارهای آثارش، همگی مهمترین دغدغه‌ی نگارنده برای وجود و حضور کتاب حاضر شد. در این کتاب کوشش بنده بر آن بوده تا با اشاره به برخی نمونه‌های شعری در برخی آثار - فیلمنامه‌ها و نمایشنامه‌ها - بهرام بیضایی، به زبان شعری او نزدیک شویم و به دقت بیشتر و آگاهی از نوع ویژه‌ی بیانی بیضایی، این آثار را دوباره به مطالعه بنشینیم.

بر این اساس از میان حجم بسیاری از آثار بهرام بیضایی که در قالب فیلمنامه و نمایشنامه نگارش یافته‌اند، برخی را برگزیده و بازنگری می‌کنیم و به آن بخشی از این آثار که جنبه‌ی بارز شعری دارند اشاره می‌کنیم. این اشعار هم می‌توانند مستقل قلمداد شوند و هم با توجه به رویدادها و گفتارهای پیشین و پسین آنها ترغیبی باشد برای خوانش یا بازخوانی آن اثر.

این بخش‌های برگزیده برخی به صورت رد و بدل شدن گفتار میان شخصیت‌هاست و برخی دیگر واگویه‌های شخصی هر یک از کاراکترها می‌باشد که یا به تنهایی شعر هستند یا فضایی شاعرانه و احساسی دارند. در واقع شاعرانگی در آثار بهرام بیضایی هویداست و این شاعرانگی با روح اثر قرین است و نمود آن در گفتارها و سخنانی است که به عنوان دیالوگ نوشته شده است. دیالوگ‌هایی که به صورت بده بستان گفت و واگفت می‌شوند یا دیالوگ‌هایی که واگویه‌های شخصیت‌های مختلف هر اثر سینمایی یا تئاتری بهرام بیضایی است. با در نظر گرفتن این هر دو شکل، به آنها می‌پردازیم.